

ПОЛЮК Віктор Степанович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант науково-дослідного відділу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

РІВНІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність, роль та місце інтеграційних процесів у вищому військовому навчальному закладі прикордонного відомства. Подано багаторівневу структуру прояву інтеграційних процесів.

Ключові слова: інтеграційні процеси, військова освіта, майбутні офіцери-прикордонники.

Головна функція педагогічної науки – давати об'єктивно-істинне віддзеркалення педагогічної дійсності, виявляти закономірності, формувати теорію. Сьогодні поняття «інтеграція» є невід'ємною частиною організації теоретичних основ різних наук, у тому числі і педагогічної.

Аналіз психолого-педагогічної й методичної літератури з проблеми інтеграційних процесів свідчить, що, незважаючи на дуже велику кількість досліджень, у тому числі напрямів наукового осмислення інтеграційних процесів в освіті, поза увагою залишилися питання теоретичних та методологічних основ інтеграційних процесів у системі військової освіти. Тому доцільно дослідити сутність, роль та місце інтеграційних процесів у вищому військовому навчальному закладі. Вагомим внеском щодо питань інтеграції на початку 90-их років стало видання монографії І. Козловської, яка розробила новий інтегративний підхід щодо інтеграції знань учнів професійно-технічної школи. Після цього створилась ціла наукова школа з питань дидактичної ітегрології. Крім того, слід окремо назвати таких учених, як В. Беспалько, С. Гончаренко, Р. Гуревича, І. Зязюна, Н. Пахомову, Ю. Тюнникова та інших, які досліджували інтеграцію в навчально-виховному процесі у різних сферах.

Метою статті є – розкрити сутність, роль та місце інтеграційних процесів у вищому військовому навчальному закладі.

«Інтеграція – це одночасно процес і стан, що включає тенденцію до заміни роздроблених стосунків, що складаються з незалежних одиниць, новими більш-менш широкими об'єднаннями, наділеними мінімальними повноваженнями приймати рішення в одній або декількох областях, або в усіх областях, які входять в компетенцію базових одиниць. На рівні індивідуальної свідомості інтеграція покликана породити лояльність і прихильність новому об'єднанню, а на структурному рівні – участь кожного в його підтримці і розвитку» [1].

Як зазначив В. Соловйов у своєму дослідженні, спрямованому на формування психолого-педагогічної підготовки курсантів ВНЗ, об'єктами інтеграційних процесів у системі військової освіти служать компоненти організаційної системи та управління, дотримання технологій військово-професійної, спеціальної та психолого-педагогічної підготовки. Об'єктами інтеграції навчально-виховного середовища ВНЗ виступають: інформаційна система; система навчання і виховання; організаційно-управлінська система; науково-методичний потенціал, кадровий потенціал, матеріально-технологічна база. Об'єктами інтеграції ВНЗ і регіональної соціально-педагогічної та соціокультурного середовища є зміст та інтеграції форми діяльності освітніх установ, культурно-розважальних закладів, органів управління, військових формувань, діяльність інших соціальних інститутів [2].

Інтеграційний процес у військовій освіті – це, з одного боку, процес науково-педагогічної діяльності, спрямований на ефективний розвиток фахівця прикордонного відомства та формування його професійної готовності до майбутньої службової діяльності, а з іншого – це результат, який свідчить про сформованість фахівця інтеграційного профілю.

Інтеграційний процес – це об'єктивна закономірність і безперервна дія, яка розкриває теоретичні основи формування конкретної мети. Це процес, який, на перший погляд, забезпечує утворення взаємозв'язків між незалежними елементами, але в результаті формує цілісну систему на більш високому рівні щодо ефективності досягнення цілей. У педагогіці ці процеси мають місце на різних рівнях.

Так, С. Сергеєнок виокремлює такі рівні інтеграційних процесів:

нульовий рівень – сукупність, при якому ще не відбувається синтезу знань;

перший рівень – комплексність, при якому відбувається цементация двох наук у розробці нових міждисциплінарних проблем, унаслідок чого утворюються системи і комплекси наук;
другий рівень – упорядкованість, яка припускає тісну взаємодію наук у розробці нових міждисциплінарних проблем, унаслідок чого утворюються системи або комплекси наук;
третій рівень – організація, суть якої у взаємопроникненні наук і утворенні комплексних наук;
четвертий рівень – система, при якій виникає тісне переплетіння аж до злиття наук та виникнення загальних теорій [3].

Чотири рівні інтеграції наукового пізнання розрізняє М. Розов:

інтрадисциплінарна – інтеграція в рамках конкретних наук за допомогою використання методів і результатів інших наук;

інтердисциплінарна – інтеграція наукових понять, теорій та методів між різними галузями наук, яка веде до утворення комплексних суміжних дисциплін, що стирають штучні межі між науками;

супрадисциплінарна – інтеграція вищого ступеня спільності, заснована на узагальненні і екстраполяції ідей та принципів на нові класи об'єктів;

трансдисциплінарна – інтеграція наукових понять, теорій і методів у філософських концепціях [4].

І в першому, і другому варіанті питання рівнів інтеграційних процесів розглядаються з філософської точки зору й розкривають сутність вертикалі цього поняття.

З метою обґрунтування інтеграційних процесів у системі військової освіти в умовах вищого навчального закладу нами запропоновано чотириохривневу їх характеристику: мікрорівень, мезорівень, макрорівень і мегарівень. На мікрорівні інтеграційний процес існує в межах будь-якого навчального заняття. На цьому рівні відбувається інтеграція знань із різних галузей наук. На мезорівні інтеграційний процес існує на рівні кафедри і носить міждисциплінарний характер. На макрорівні цей процес відбувається на рівні факультетів та забезпечує міжкафедральні зв'язки. А мегарівень – це міжвузівський рівень та взаємодія закладу з Міністерством освіти і науки та відомством підпорядкування.

Такий підхід, на нашу думку, забезпечує єднання освітнього простору і дозволяє ефективно визначати та створювати умови для інтеграції внутрішніх структурних елементів навчально-виховного процесу. Інтеграційний процес у педагогіці слід розглядати як об'єднувальний процес, заснований на розвитку взаємозв'язків між елементами педагогічних систем, а також спрямований на підвищення ефективності досягнення мети. Цей процес пов'язаний із формуванням цілісної системи і зміцненням його єдності. Елементи цілісної педагогічної системи при інтеграції утворюють системну єдність за принципом взаємодоповнюваної їх функціонування і розвитку внутрісистемних зв'язків.

Поряд із вертикаллю організації інтеграційних процесів існує горизонтальна їх сутність на кожному рівні.

На мегарівні інтеграційні процеси у більшій мірі пов'язані з науковою взаємодією. Це заходи, які відбуваються на міжвузівському рівні. Так, для вищого навчального закладу прикордонного відомства ці заходи особливо впливають на розвиток теорії та практики навчання у зв'язку з тим, що за своєю специфікою такий заклад єдиний у державі. Тому найбільш ефективними, як свідчить практика, є проведення всеукраїнських науково-теоретичних і науково-практичних конференцій. Ці конференції мають на меті обговорення стану та перспектив розвитку освіти і науки у вищих навчальних закладах, апробація результатів наукових досліджень та обмін науковою інформацією з актуальних питань освітнього й наукового забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України. Також вагоме місце на мегарівні займають конкурси наукових робіт студентів та курсантів. Їх мета полягає в активізації наукової роботи студентів і курсантів як найважливішого фактора формування фахівців нового типу, створення в цивільних та військових вищих навчальних закладах системи широкого залучення студентів і курсантів до участі у наукових програмах, винахідницькій й раціоналізаторській роботі та інших формах науково-дослідної роботи, а також підвищення рівня наукових досліджень і виявлення обдарованих молодих науковців.

На макрорівні інтеграційні процеси віддзеркалюють багатоплановість діяльності прикордонної служби й забезпечують поєднання різних за напрямом сфер підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. На сьогодні в системі підготовки у вищому навчальному закладі прикордонного відомства існують чотири напрями: військовий, правознавчий, філологічний та інженерний. Проблема підготовки полягає у тому, що випускник вищого навчального закладу прикордонного відомства, не

залежно від отриманої спеціальності, повинен бути готовим до виконання службових обов'язків у будь-якій сфері службової діяльності. Тому інтеграційні процеси на цьому рівні забезпечують об'єднання, на перший погляд, досить різні науки. З метою забезпечення формування готовності до професійної діяльності в системі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, незалежно від напрямку навчання, існують однакові блоки навчального матеріалу з військового, правового, філологічного та інженерного аспектів. Тобто майже 40% навчального матеріалу становить варіативна частина (рис.). Саме це забезпечує ефективну підготовку фахівців з урахуванням специфіки та різноплановості діяльності прикордонного відомства. На цьому рівні інтеграційний процес реалізується через навчально-методичні збори, які проводяться перед початком кожного семестру.

Рисунок – Структура інтеграційного процесу на макрорівні

Метою такого типу заходу є:

- підбиття підсумків навчально-виховного процесу у ВНЗ прикордонного відомства та постановка завдань на наступний семестр;
- визначення методичних шляхів удосконалення навчально-виховного процесу в закладі з урахуванням подальшого розвитку прикордонного відомства;
- підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічного складу закладу;
- узагальнення та запровадження у навчально-виховний процес закладу передового досвіду оперативної-службової діяльності органів і підрозділів охорони кордону та вищих навчальних закладів України.

На мезорівні інтеграційний процес відбувається у формі міжкафедральних нарад і кафедральних конференцій. На них визначаються роль та місце кафедри і дисциплін у загальній структурі навчально-виховного процесу закладу. Метою таких заходів є обговорення процесу підготовки фахівців та визначення міжкафедральних зв'язків, які підвищують ефективність формування професійної готовності майбутніх фахівців прикордонного відомства.

На мікрорівні інтеграційний процес відбувається у формі міждисциплінарних зв'язків, які сприяють підвищенню доступності і науковості навчання, його зв'язку з практичною діяльністю, активізації пізнавальної діяльності й удосконаленню процесу формування знань, умінь і навичок. тобто формуванню професійної готовності на основі інтегрованого навчання.

Доречно в своєму дослідженні Н. Самарук [6] провела компіляцію функцій міждисциплінарних зв'язків. До них були віднесені:

освітня функція, яка забезпечує формування у майбутнього фахівця таких якостей знань, як системність, глибина, усвідомлюваність, гнучкість;

виховна функція, спрямована на підвищення ефективності виховання майбутніх фахівців та формування мотиву до навчання;

розвиваюча функція, яка полягає в оволодінні навичками оперування способами пізнання загальнонаукового характеру й розвитку системного та творчого мислення, активізації пізнавальної діяльності, самостійності й інтересу до пізнання;

дидактична функція міждисциплінарних зв'язків у навчально-виховному процесі має широкий спектр дії: забезпечує єдиний підхід до трактування понять; виключає копіювання навчального матеріалу; виробляє у майбутніх фахівців уміння застосовувати знання, набуті під час вивчення різних дисциплін, у практичній діяльності, поповнювати та творчо розвивати їх;

формуюча функція проявляється лише у поєднанні цих зв'язків з іншими умовами навчання (проблемною побудовою навчального матеріалу, організацією пошукової й творчої діяльності, варіативним використанням знань і вмінь з різних предметів тощо);

інтегруюча функція, яка забезпечує інтегративний характер навчальної діяльності і сприяє формуванню у свідомості майбутніх фахівців єдиної, цілісної наукової картини світу;

конструктивна функція полягає в удосконаленні змісту освіти. Ця функція передбачає відбір та координацію навчального матеріалу як усередині окремої дисципліни, так і на міждисциплінарному рівні;

системоуворююча функція, яка сприяє вмінню застосовувати знання у різних видах діяльності (навчальній, науковій, суспільній, службовій);

психологічна функція виступає як комплекс механізмів і психологічних процесів пам'яті й мислення, що виникають у результаті навчальної діяльності, а також полягає у мотивації навчання, розвитку інтересу, почуттів, емоцій, у часці самостійності, творчій активності в ньому, у процесі аналітико-синтетичної діяльності майбутніх фахівців, кількісному нагромадженні, актуалізації, осмисленні, узагальненні та систематизації знань, умінь і навичок;

методологічна функція полягає у тому, що об'єднання розрізнених структур знань, засвоєних під час вивчення різних дисциплін, не повинне зводитись до простого їх сумування, а поетапно перетворюється в якісно нову систему знань, яка, в свою чергу, стає основою для формування цілісної системи загальнонаукових та професійних знань, умінь і навичок;

діалектична функція спрямована на низку об'єктивних протиріч навчально-виховного процесу, що є рушійною силою педагогічного процесу, забезпечують перенесення знань і методів однієї дисципліни в іншу, взаємне використання й узагальнення знань, виникнення міждисциплінарних зв'язків та формування на цій основі системи фахових знань, умінь, навичок майбутніх фахівців;

логічна функція полягає у визначенні логічної структури знань (понять, фактів, явищ, законів, теорій тощо) в окремих навчальних дисциплінах, з'ясуванні механізму взаємодії цих дисциплін, виявленні на основі взаємозв'язків та об'єднанні в єдину структурно-логічну систему інтегрованих знань;

філософська функція забезпечує усвідомлення майбутніми фахівцями взаємозв'язок як об'єктів реального світу та їх властивостей, так і методів пізнання навколишнього середовища.

Реалізація інтеграційного процесу на цьому рівні відбувається під час проведення методичних нарад на кафедрі, відкритих та показових заняттях, а також поширення передового досвіду.

Таким чином, інтеграційні процеси в системі професійної підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства є об'єктивною реальністю, які мають своє місце як за вертикаллю та свою сутність на кожному рівні у горизонтальній площині.

Такий підхід надає можливість провести дослідження існуючої системи підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства під час навчання у ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Зязюн І.А. Технологізація освіти в контексті удосконалення професійного розвитку особистості / І.А. Зязюн // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Частина 2. – Харків: "ОВС", 2002. – С.28-43.
2. Соловьев Василий Викторович. Содержание и организация психолого-педагогической подготовки курсантов военно-инженерного вуза : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Василий Викторович Соловьев. – Ставрополь, 2004. – 160 с.
3. Сергеенок С.А. Дидактические основы построения интегрированных курсов : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / С.А. Сергеенок. СПб., 1992.-19 с.
4. Розов М. А. Процессы и механизмы интеграции в развитии науки / М. А. Розов // Интегративные тенденции в современном мире и социальный прогресс / Под ред. М. А. Розова. – М. Изд-во МГУ, 1989. – С. 135–164.

5. Козловська І. М. Теоретичні та методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дис...доктора пед. наук: 13.00. 04 / Ірина Михайлівна Козловська. – К., 2001. – 464 с.

6. Самарук Н. М. Професійна спрямованість навчання математичних дисциплін майбутніх економістів на основі міжпредметних зв'язків : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Самарук Наталія Миколаївна. – Т., 2008. – 229 с.

Стаття надійшла до редакції 06.05.14.

Полюк В. С. «Уровни интеграционных процессов в системе высшего военного образования».

В статье раскрыта сущность, роль и место интеграционных процессов в высшем военном учебном заведении пограничного ведомства. Подана многоуровневая структура проявления интеграционных процессов.

Ключевые слова: интеграционные процессы, военное образование, будущие офицеры-пограничники.

Polyuk V. S. «Levels of integration processes in the system of higher military education».

In the article essence, role and place of integration processes, is exposed in higher military educational establishment of boundary department. The multilevel structure of display of integration processes is given.

With the purpose of ground of integration processes in the system of military education in the conditions of higher educational establishment, it is offered by us four level their descriptions: microlevel, mezolevel, macrolevel and megalevel. On a microlevel an integration process exists within the limits of any lesson. At this level there is integration of knowledge from different industries of sciences. On mezolevel an integration process exists at the level of department and carries character. On a macrolevel this process takes place at the level of faculties and provides intercathedral copulas. And megalevel is a between higher school level and co-operation of establishment with Department of education and science and department of submission.

The forms of realization of integration processes are exposed on different levels and their description is given.

On megalevel integration processes are in anymore to the measure related to scientific co-operation. It is measures which take place at between higher school level.

On a macrolevel integration processes reflect of activity of boundary service and provide combination of different after direction spheres of preparation of future border officers-guards and realized during realization of collections.

On mezolevel an integration process takes place in form between departments conferences and cathedral conferences. On which a role and place of department and disciplines is determined in the general structure of educational-educator process of establishment.

On a microlevel an integration process takes place in form between disciplines connections, which assist the increase of availability and scientific character of studies, her connection with practical activity, activations of cognitive activity improvement of process of forming of knowledge, abilities and skills idlest forming of professional readiness is on the basis of integrated studies.

Keywords: integration processes, military education, future border officers-guards.